

MOJA MATI ČILIM TKA, 'OČE MENE DA UDA

Etnografska izložba svečanih vunenihi prekrivača

GRADSKI MUZEJ POŽEGA • 1. - 10. RUJNA 2005.

“MOJA MATI ĆILIM TKA, ‘OĆE MENE DA UDA”

Etnografska izložba svećanih vuneni prekrivača

Tragovi tekstilnog rukotvorstva na području jugoistočne Europe sežu još u prapovijest. Lan i vuna su prve sirovine koje su se mogle upotrijebiti za izradu tekstila. Prema arheološkim nalazima, razvoj tkalačke tehnike na području Europe može se pratiti već od 3500 pr. Kr. Vrijedan dokument o načinu pređenja i tkanja na zapadu panonskog područja u 7. st. pr. Kr. je vaza iz Šopronja u Mađarskoj na kojoj je prikazan tip prapovijesnog uspravnog tkalačkog stana s utezima(1).

U rimsko carsko doba. tekstil se na području jugoistočne Europe više ne izrađuje samo za kućnu upotrebu, već se nabavlja i iz raznih dijelova carstva. Iz Male Azije i Sirije dolaze fino bojene tkanine i *ćilimi*, iz Italije vuneni proizvodi prirodnih nijansi, a iz Galije sukno.

Prilikom doseljavanja u jugoistočnu Europu (od sredine 6. st.), Slaveni već izvrsno vladaju tkalačkim tehnikama, a sami tekstilni proizvodi imali su značajnu ulogu u njihovom životu. U novoj domovini kulturni elementi starosjedilaca i Slavena međusobno su se presložili i isprepleli.

Dolaskom Turaka u veći dio jugoistočne Europe javljaju se orijentalni utjecaji u domaćem tekstilnom rukotvorstvu, a tkalačke tehnike obogaćuju se novim tehnikama rada,

Na jugoistoku Europe cjelokupni proces izrade tekstila nekada se ubrajao u ženske poslove. Žena je imala brigu za izradu odjeće i opremu kuće tekstilnim predmetima poput ručnika, stolnjaka, posteljine i

drugih. Tekstil se uglavnom izrađivao za vlastite potrebe. Ovakav način, kućne proizvodnje tekstila održao se sve do otprilike Drugog svjetskog rata(2).

VUNENI PREKRIVAČI PANONSKOG PODRUČJA

Među tekstilnim rukotvorinama panonskog područja, posebno mjesto zauzimaju vuneni tkani pokrivači. U Hrvatskoj se javljaju u Slavoniji, Baranji i dijelu Srijema kao proizvod domaće ženske radinosti. Nazivaju se različitim imenima: *ponjava*, *ponjavac*, *ponjavica* (slavenskog korijena); *ćilim*, *ćilimaš*, *ćilimak*, *ćilimac* (tursko-perzijskog korijena); uz te izraze pojavljuju se i nazivi šarenica, čupavac, stonjik, po njihovoj likovnoj, tehničko-tkalačkoj, odnosno upotrebnoj funkciji.

Vuneni pokrivači panonskog područja su raznovrsni: od jednos-

tavnih, grubo otkanih za pokrivanje u krevetu, preko "ponjavaca" raznih tehnika za pokrivanje kreveta, do "prstarica", tj. "ćilima" izrađenih tehnikom *klječanja*(3).

Prema arheološkim nalazima, tehnika izrade *ćilima* na prostorima jugoistočne Europe, poznata je još u prapovijesti, a naručito u kasnoj antici(4). *Klječanje* je najstarija tkalačka ukrasna tehnika. Najstariji do sada poznati proizvodi te tkalačke tehnike pronađeni su u grobnici faraona Tutmosisa IV (1400 pr. Kr.) (5). Sama riječ "ćilim" odnosno "kilim" preuzeta je od Turaka, koji su unijeli tek savršeniju tehniku i

1

bogatiju ornamentiku, i time podigli vrijednost ćilima u ovim krajevima.

Najstariji dokument o tekstilnim prostiračima na ovom, panonskom području potječe iz Priskovog opisa poslanstva istočnorimskog cara Teodozija II u Atilin tabor sredinom 5. st. Dokument je nastao krajem tog istog 5. st. Opis spominje dvije vrste tkanih

tavni dio djevojačke opreme - ruha, vunenim pokrivačima obilježavao se i životni tok i prilike doma jer je za svaku prigodu postojala određena vrsta, bilo da je radna svakodnevica, blagdan ili kakva svečanost. Svi su ti prekrivači tkani na horizontalnom tkalačkom stanu, obično s dvije, ali i s četiri pa čak i sa šest nićanica. Dužina im je

2

prostirača: jedan za prostiranje na pod i drugi kojima se pokrивaju kreveti. Od ovih zadnjih Prisko razlikuje dvije vrste: lanene ukrasne ponjave i šarene pokrivače, vjerojatno tkane od vune. Prema Prisku i Grci i Rimljani poznaju slične šarene pokrivače kojima su opremali svadbenu postelju. Slično, kao i panonski *ponjavci*, čija je jedna od značajki da se njima prekriva i svadbena krevet(6).

Vunena tkanja na panonskom području bila su još u punoj životnoj upotrebi negdje između dva svjetska rata. Tkali su se u kućnoj seoskoj sredini za vlastite potrebe, a služili su za prekrivanje svečano spremljenog kreveta, kao ukrasni prostirač na stolu, za dekoraciju naslona okićenih kola, te ponekad kao ukrasni tekstil na zidu iznad postelje ili na okićenom prozoru. Izvorno nisu se nikada prostirali na pod. Kao sas-

iznosila od 175 do 190cm, a širina je ovisila od širine pole sa tkalačkog stana i o broju sastavljenih pola. U istočnoj Slavoniji stari *klječani ćilimci* najčešće imaju dvije pole, dok su u zapadnoj Slavoniji ponjave spojene od tri pole. Za izradu vunениh tkanja uzimala se domaća vunena pređa. Kod *klječanih ćilima* osnova je bila od konoplje, a potka od vune. Posebnu grupu čine **glatki ćilimi**, *ćilimi* u pravom smislu, rađeni tehnikom zvanom *prebirano*, *ubirano*, *tkano na prste*, *klječano*, *iverano* i *zamitano*. Druga grupa, **ćilimi s rutavim licem** su slavonski čupavci tkani tehnikom provlačenjem potke preko šibe. Treću grupu čine **šarenice**, **ponjave**, **ponjavke** izvedene jednostavnim pretkivanjem ili složenijim tkalačkim tehnikama (*na daske*, *na šibe*, *prebirano*), a posebno se ističu *krpane* ili *štikane* ponjave. U ovih je ponjava vunena podloga jedno-

bojna sa izvezenim ukrasima od tanke domaće vune ili najčešće od kupovne, fino predene raznobojne vunice. Ovakve ponjave najznačajnije su za zapadnu Slavoniju(7).

Na vunenim prekrivačima geometrijski ukras je najrašireniji. Najčešći su likovi rombova, zatim kvadrati, trokuti, zvijezde, cik-cak pruge i S-motivi. Biljni i životinjski likovi su više ili manje stilizirani, odnosno geometrizirani. Ljudske figure su rjeđe, a najčešće se pojavljuju na vezenim ponjavama u Brodskom Posavlju. Cvjetni motivi u prikazu pojedinačnog cvijeta ili buketa javljaju se na slavonskim vunenim prekrivačima od sredine 19. st. Kasnije se javljaju i na srijemskim tkanjima, da bi krajem 19 st. postali "nova moda"(8). Zoomorfni motivi: ptice, pijetao, paun, jelen, jarac imaju magijsko tj. simboličko značenje koje potječe još iz pretkršćanskih vremena.

Kolorit starijih vunenih pokrivi, obojen tradicionalnim načinom domaćim biljnim pigmentom ističe se skalom boja ujednačenih tonova. Sedamdesetih godina 19. st. uvodi se upotreba anilinskih boja, čime kolorit postaje intenzivniji.

Likovni svijet na vunenim prekrivačima stopio je više kulturnih utjecaja koji su se kroz dugo razdoblje pojavljivali na tlu Panonske nizine. Utjecaj stepskonomadske kulture predislamskog Istoka nalazi se u osnovnim motivima zoomornih ornamenata: jelen, dvoglava ptica, pijetao, iranska patka s lepršavom vrpcom iza glave(9). Odras razdoblja na vunenim pokrivačima otkrivaju se međusobnim podudarnostima vunenih

ponjava s rimskim mozaicima s obzirom na kompoziciju prostora, boju, motive poput:

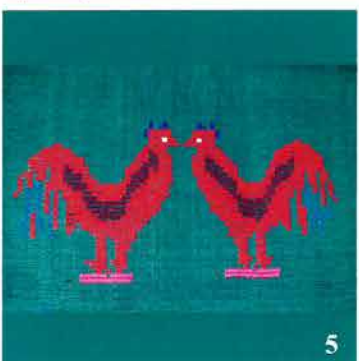
zvijezda, zvijezda s vijencima, lika izvedenog na način pletera, vaze visokog podloška(10). Izrazita slavonska značajka javlja se u crvenoj boji, kao simboličko značenje mladosti i zdravlja(11).

Očuvanje tih likovnih oblika na panonskom području "rezultat je duboko uko-rijenjene tradicije, što se prenosi iz stoljeća u stoljeće, iz koljena u koljeno.". Tako "... narodna tradicijska umjetnost uvijek ponovo iz svoje bogate riznice daje poticaj i hranu značajnim likovnim epohama, a da isto tako kroz stoljeća i tisućljeća brižno i ustrajno čuva one vrednote koje je preuzela od visokih umjetničkih tvorbi, prigrlivši ih kao svoje kulturno dobro"(12).

VUNENI PREKRIVAČI POŽEŠKOGA KRAJA

"Moja mati ćilim tka,
'oće mene da uda.
Nemoj mati ćilim tkati,
Ja se neću udavati.
Ako dođe onaj pravi
Bit će dobar ćilim stari." (13)

U prošlosti požeškoga kraja izrada je tekstila bila vrlo razvijena. U nekadašnjim velikim zadružnim obiteljima briga za izradu odjeće i opreme kuće tekstilnim predmetima ubrajala se u ženske poslove. Djevojčice su već od najranije dobi učile od svojih starijih i svladavale brojne tekstilne vještine. Kao materijal najviše se upotrebljavao lan, pamuk i vuna.

Kulturna baština i tradicija u području Panonske nizine

Bogatstvo tradicijskog tekstilnog rukotvorstva požeškoga kraja ogleda se i u vrstama vunениh pokrivača za krevet. U zbirci tekstila Gradskog muzeja nalazi se tek desetak primjeraka vunениh pokrivača, koji potječu većinom iz okolice Požege. Dosadašnja objavljena literatura(14) o tekstilnom rukotvorstvu tek nešto malo dotiče temu izrade i upotrebe posteljnog tekstila. Na izložbi uz primjerke iz muzejske zbirke, bit će prezentirane i vunene pokrивke sjevernog dijela Požeške kotline, tzv. podplaninskih sela (Vetovo, Biškupci, Potočani).

Vunene pokrivače između dva svjetska rata posjedovala je svaka kuća u požeškom kraju. Tkali su se za vlastite potrebe i kao dio djevojačke opreme - *ruva*. Vunениm pokrивkama obilježavao se životni tijek i prilike doma, jer je za svaku prigodu postojala određena vrsta.

Čepeta (u jednini **čepe**), pokrivači u boji prirodne vune, pretkivani debelom vunom, služili su za pokrivanje prilikom spavanja.

Za svakodnevno zastiranje kreveta

koristile su se **šarenice**, tkane na kocke, u dvije ili četiri nićanice vunenom niti, sastavljene od tri pole. Ornamenti su im geometrijski, uglavnom u obliku kvadrata, u dvije ili tri boje. Osim pokrivanja kreveta, šarenice su se stavljale i na klupe u sobi prilikom svećanih prigoda, raznih blagdana i svadbe, te na sjedala - *siceve* svatovskih kola.

Čilimima su se pokrivali kreveti, klupe ili *sicevi* kola u svećanim prigodama. Bili su tkani raznobojnom vunom u uzorku četvorina sastavljenih od prutaka. U Otoku kod Vinkovaca takve čilime zovu "na iverak", a u brodskim selima *verače*, *iverače*, *jablanske*(15). Tkali su se u četiri nićanice vunenom niti, ponekad je osnova bila od pamuka, a potka od vunene prede.

Svećani primjerci vunениh pokrивki u selima Alilovci, Cerovac i Vetovo nazivaju se **šarenice**, a u selima Emovci, Doljanci, Stražeman, Potočani i Biškupci - **čilimi**. Njima su se pokrivali svećano spremljeni kreveti povrh bijelih platnenih ponjava ili koperti. Stariji primjerci takvih svećanih pokrivača bili su uglavnom **ulagani** na

tkalačkom stanu, rjeđe **krpani**(16), tj. veženi rukom. Podloga im je bila jednobojna, vunena, tkana najčešće u dvije nićanice, na kojoj su ornamenti bili izvedeni ulaganjem na tkalačkom stanu (na dasku), pri čemu se poutka prebiralala prstima. Podloga je od domaće, ručno predene vune, a ornamenti od kupovne, industrijske, fino predene raznobojne vunice. Motivi *ulaganih šarenica-ćilima* su raznovrsni: geometrijski, biljni i često životinjske figure.

Štikane ili kako ih u Biškupcima zovu **necane šarenice-ćilimi** izrađivane su ručnom mašinicom na jednobojuj vunenoj podlozi s naličja opake strane. Motivi su im uglavnom cvjetni. Tridesetih godina 20. st. zamijenile su starije *ulagane šarenice-ćilime*.

Šarenice-ćilimi krpane narodnim vezom i križaćki, istovremeno se izrađuju kada i *štikane* sa sličnim motivima i istom namjenom prekrivanja svečano spremljenih kreveta.

DOVOŽENJE RUVA

U požeškom kraju, djevojka je u novi dom donosila kao miraz pretežno tekstilnu opremu - *ruvo*, koju je izradila sama i uz pomoć svoje majke. Najčešće je majka kćeri tkala za *ruvo*. Nekoliko dana prije svadbe u kuću mladoženje dovozilo se djevojičino *ruvo* koje se za nju već počelo spremati od najranijeg djetinjstva. U jednim kolima vozili su se ormari prekriveni *šarenicama* i *ćilimima*, puni tekstilnog *ruva*, a u drugim kolima vozio se ostali namještaj za sobu mladenaca(17). Pri tome su seljani komentirali bogatstvo natovarenih kola. U posteljno "ruvo" djevojke su spremale po dvije *šarenice*, dva *ćilima*, šest do osam jastuka, nekoliko ponjava, *ćepe*, perinju. Količina posteljine i druge tekstilne opreme ovisila je o imovinskom statusu obitelji udavače. One bogatije su pripremale i više

komada posteljine, pet do osam svećanih šarenica-ćilima, a siromašnije su donosile jednu svakidašnju šarenicu, jednu ulaganu i jedan ćilim. Prema rukopisnim izvorima(18), sredinom 19. st. djevojčino se *ruvo* sastojalo od jedne škrinje ispunjene tekstilnom opremom koje se dovozilo na sam dan svadbe. Od 80-tih godina 19. st. počeo se voziti uz škrinje i jedan ormar, a početkom 20. st i po dva i tri ormara. Do otprilike sredine 20-tih godina 20. st. djevojka je kao dio ruva donosila jedan krevet i uz njega pripadajuću posteljinu i vunene prekrivače, dok je momak morao dobiti svoj krevet i odgovarajuću posteljinu, i vunene prekrivače. Primjer takvog momkovg "miraza" je *ulagani ćilim* iz Biškupaca izrađen prije 1914. godine. Prema literaturi i rukopisnim izvorima(19) u drugoj polovici 19. st, u selima Velikoj i Doljanovcima, za krevet i posteljno *ruvo* morala se pobrinuti mladoženjina majka, dok je djevojka donosila samo škrinju i ostale tekstilne predmete kao miraz. Od 30-tih godina 20. st., kada u "modu" dolaze *štikane šarenice-ćilimi* djevojka donosi kao dio ruva dva kreveta i svu posteljinu. Uz ova dva kreveta kao dio miraza, počinju se izradivati svećane *šarenice-ćilimi* u paru, jednakih ili sličnih motiva i boja. Svekrva, mladoženjina majka, namještala je posteljinu mladenaca na sam dan svadbe.

ŠARENICE I ĆILIM - upotreba i izrada

Svećane vunene pokrivke, šarenice ili *ćilimi* prekrivali su krevet u svećanim prilikama kada je god - čast, blagdani poput Uskrsa, Božića, Spasova..., u vrijeme krsnika, svadbe, kada su gosti u kući i nedjeljom. Na krevet, na složenu posteljinu dolazila je bijela platnena *koperta* ili *ponjava* tkana od pamuka *iglenca*, *usnivana* ili *rocana* ukrašena čipkama, *šupljikom*, *ekljom*. *Koperta* je obično bila spojena od tri

pole, od kojih je najukrašenija bila donja pola koja se morala vidjeti ispod *ćilima-šarenice*, a završavala je "na cokle" - nazubljenim zupcima. Na kopertu-ponjavu dolazila je *ulagana*, *krpana* ili *štikana šarenica-ćilim*. Na *ćilim-šarenicu* potom su se stavljala tri jastuka sa čelom okrenuti prema sobi. Ti su jastuci služili samo kao ukras.

U obične, svakodnevnne dane, preko kreveta je bila prebačena šarenica na kocke. Osim što se stavljala na klupe prilikom raznih proslava u kući koristila se i kao rekvizit u svatovskom običaju zvanom "izgorila baba". Jedna od kuharica u svadbi zaogrnila bi se šarenicom (da je se ne prepozna) i prilikom večere prikupljala novce od svatova za mladence. Nakon toga, ta se šarenica ili "koža ("izgorile babe")" kako je nazivaju svatovi, prodaje u korist mladoženje.

U selu Cerovcu, između dva svjetska rata, u mladenkinjoj kući, nakon vjenčanja soba za svatovske uzvanike bila je svećano okićena šarenicama i ručnicima(20).

Prilikom svećanih prilika na krevet se stavljao i ćilim tkan u uzorku četvorina sastavljenih na prutke.

Dužina ćilima ili šarenica iznosila je od 140cm do 2m. Širina je ovisila o širini pole (otprilike 50 cm), a najčešće su bile sastavljene od tri pole, te je ukupna širina iznosila oko 150 cm.

Na zid iznad kreveta znali su staviti i jednu polu ulagane, krpane ili necane vunene tkanine, slične ćilimu.

Između dva svjetska rata u selu Stražemanu, prilikom blagdana Tijelova, svako selo Stražemanske župe, oko crkve je izradilo svoju "silnicu" sa oltarom. Te silnice su bile "revije ćilima". Naime silnice su bile poput malih prostorija, zatvorene sa tri strane konstrukcijom od granja na koje su bila ovješena tri *ćilima*, a prednja strana je bila otvorena sa improviziranim oltarom. Najljepši *ćilim* se stavljao na srednju konstrukciju, koja se mogla vidjeti sa otvorene

9

strane.

Prilikom fotografiranja svatova, pojedina ili obitelji u svečanim narodnim nošnjama na selu, u pozadinu bi se ovjesile svečane *šarenice-ćilimi*, *peškiri*, pa čak i svakidašnje *šarenice na kocke*.

U svadbenim kolima ponekad bi se sjedala prekrila, i *ulaganim* i *štikanim šarenicama-ćilimima*.

Najstarije su *šarenice-ćilimi* bili *ulagani* (tkani na uvučenu dasku), potom dolaze *šarenice-ćilimi krpene* rukom i *štikane*. *Ćilimi* i *šarenice* su se tkali do 40-tih, 50-tih godina 20. stoljeća, a poslije su se tkali samo tepisi - *krpene*.

Prilikom izrade svečane vunene pokrivke *šarenice* ili *ćilima*, najvažnija je bila treća, donja pola, koja je prilikom prekrivanja kreveta padala, niz krevet prema podu. Donja pola morala je biti najviše ukrašena motivima jer se najbolje i vidjela. Dvije gornje pole su dolazile na krevet i na njih su dolazili jastuci. Gornja pola se nije ni vidjela, pa se ponekad nije niti ukrasila ulaganim motivima, dok je srednja pola bila bogatije ukrašena ornamentima jer se djelomično i vidjela sa kreveta.

Kod *ulaganih*, *šarenica* ili *ćilima* je-

dnobojna podloga tkala se najčešće u dvije nićanice (ponekad i u četiri), a najčešće je bila crne, crvene ili zelene boje. Tkani su "vunom po vuni", tj. osnova i poutka bili su od finije vunene, domaće pređe. Domaća vuna nosila se na "farbanje", bojanje u veća mjesta kod "farbara". Ornamenti su bili ulagani na uvučenu dasku, šara se uvlačila prstima od raznobojne kupovne vune. Jedan primjerak *ulaganog ćilima* iz Biškupaca ulagan je kupovnom vunicom i srmom, koja se uglavnom koristila prilikom tkanja svečanih vunениh zaprega. Motive su žene izrađivale gledajući, "mustru" - ornament s nekog drugog *ćilima-šarenice*, ili se znanje prenosilo s majke na kćerku.

Ulagane *šarenice-ćilimi* bile su sastavljene obično od tri pole, koje su bile spojene, "pripletene" vunom *'ekljom* u jednoj ili više boja. Treća pola najčešće je imala "pripletene" raznobojne vunene rese.

Između dva svjetska rata sve češće se izrađuju *ćilimi-šarenice* štikani ručnom mašinicom. Osim *štikanog* izrađivali su se *ćilimi-šarenice* i *krpanim* motivima: veženo *križački* i *narodnim vezom*. Motivi su se uzimali sa neke druge štikane ili krpene *šarenice-ćilima* - "krpalo se sa zglada". Žene su često znale uzimati i motive iz modnih

knjiga s uzorcima ručnih radova, "goblena" i slično. Ornament su precrtavali preko bijelog indiga na ćilim i po tome radili "mustru" - motiv.

Često se na ćilimima između dva svjetska rata javljaju motivi trobojnice, jedan od ćilima ima i hrvatski grb - šahovnicu. Ti motivi su prisutni i na svečanim ručnicima - *peškirimama*.

je bio na *štikanim ćilimima-šarenicama*.

Motivi na *ulaganim šarenicama-ćilimima* razmješteni su u horizontalne nizove. Na središnjoj i donjoj poli, nalaze se središnji motivi oko kojih su ostali motivi postavljeni simetrično. Često su na krajevima pola ulagane ili izvezene bordure od cvjetića, linija, trokutića, križića.

Na izloženim primjercima najčešći su

Štikani - necani ćilim stavljao se na krevet kao *ulagani ćilim*, samo su mu se oblici i razmještaj motiva na podlozi promijenili.

Sastav pola na *šarenicama-ćilimima* bio je "pripletan" - heklan od vune, u jednoj ili više boja. Krajevi donje pole mogli su imati i pripletene vunene rese.

LIKOVNI MOTIVI

Na *ulaganim šarenicama - ćilimima* ulagalo se "na srceta", "na medenjake", "na jabuke", "na ruže". Motivi su najčešće bili biljni, dosta stilizirani odnosno geometrizirani. Od geometrijskih motiva tu su križići, šesterokrake ili osmerokrake zvijezde, trokutići, rombovi. Od životinjskih - zoomorfnih motiva bili su jeleni, pijetli, guske, patke, golubovi. Lik janjeta najčešće

biljni ornamenti, ponekad stilizirani do neprepoznatljivosti: grančice, vitice, pojedinačni cvjetovi, biljne loze, vijenci, razno cvijeće (ruže, božuri, fuksije, ljiljani, zvončići...) u vazama... Na ponekim *šarenicama-ćilimima* navezen je ili ulagan poneki stih, ime i prezime tkalje i vezilje ili inicijali, na dvjema je izvezena čak godina izrade 1923. i 1925. Od geometrijskih ornamenta prisutni su križići, trokuti, zvijezde, srceta, linije, likovi izvedeni u obliku pletera.

Od životinjskih likova najčešće je zastupljen jelen, zatim pijetao, patke, guske i ptica na grančici. Postavljeni su kao samostalni lik ili simetrično postavljena dva istovrsna lika na način zrcalne slike. To su životinje okrenute jedna prema drugoj, same za sebe ili uz neki centralni predmet ili cvijet. Na takav način prikazane su i crkve(21) na *ulaganom ćilimu* iz Doljanaca.

Navezene **patke** na pokrivki za krevet, trebaju po narodnom vjerovanju, kao magijski simbol plodnosti, tu plodnost prenijeti na krevet, odnosno na mladi bračni par. U brončanom i željznom dobu u Europi česti su prikazi barskih ptica kao simbol samog sunca. U antičkoj Grčkoj, barske ptice vezane su uz mit o Apolonu - božanstvu sunca. Par mandarinskih pataka na cijelom Dalekom istoku simbol je bračne veze i sreće, kojima se ponekad pridružuju i pojam životne snage(22).

Guske, također kao i patke, predstavljaju simbol plodnosti, ali one mogu simbolizirati i bračnu vjernost.

Jelen je božanska životinja obdarena specijalnom magijskom snagom. Simbolizira plodnost, ritmove rasta i ponovog rađanja(23).

Pijetao u svadbenom ritualu ima magijsku funkciju, on je simbol života i plodnosti, navjestitelj sunca(24).

Vegetabilni motivi koliko su simbolički, toliko mogu imati samo ukrasno značenje. Općenito cvijet simbolizira ljubav i sklad.

Na *štikanim šarenicama-ćilimima* raspored motiva je uglavnom jedan centralni motiv, kojeg po rubovima okružuje vinova loza ili vitica cvijeća, ili su kružno i

polukružno poslagani okolo veliki buketi cvijeća. Središnji motiv je najčešće cvjetni - veliki buket, košarca s cvijećem, motiv janjeta (simbol Krista) - inače čest motiv na štikanim peškirim i šarenicama, pa čak i hrvatski grb - šahovnica. Na *štikanim šarenicama-ćilimima* vrlo čest je cvjetni - floralni motiv, koji nije tako stiliziran kao na *ulaganim šarenicama*.

ŠARENICE I ĆILIMI DANAS

Danas kao preživjelim tradicijskim reliktom, svečanom *šarenicom-ćilimom*, za vrijeme odvijanja folklornih smotra, ukrašavaju prozore kuća i sjedala kola u povorci. Rijetko ih koriste u njihovoj staroj funkciji prekrivanja kreveta. Ponekad, prilikom kakve svečanosti ili svadbe naći će se pokoja stara *ulagana*, *krapana* ili *štikana šarenica* ili *ćilim* na zidu prostorije iznad gostiju ili u šatoru kao dio svečane dekoracije.

*"Prodala sam svoje šarenice
I kupila pomadu za lice."*

Mnogo tekstilnog rukotvorstva požeških sela iza Drugog svjetskog rata zbog osku-

12

dice, promjene mode i načina života rasprodano je i prekrojeno za drugu svrhu.

Tijekom desetljeća zbog trošnosti materijala tradicijski tekstil je odbačen i uništen. Tako su i ulagane šarenice i ćilimi postali rijetkost u seoskim kućama.

Izloženi primjerci svečanih vunelih pokrivača iznimnih su likovnih i etnoloških

vrijednosti, reprezentativan primjer požeškog tekstilnog rukotvorstva koje je potrebno sačuvati od potpunog zaborava.

Dubravka Matoković, prof.

BILJEŠKE:

1. **J. Radauš Ribarić**, O tekstilnom rukotvorstvu na tlu Jugoslavije kroz vjekove, u: "Čarolija niti - vještina narodnog tkanja u Jugoslaviji", Zagreb 1988., str. 13-24.
2. **Isto**
3. **Vunene pokrivke**, katalog izložbe, Etnografski muzej Zagreb, 1973.
4. **V. Tkalčić**, Seljačko ćilimarstvo u Jugoslaviji, Etnološka biblioteka, Zagreb 1929.
5. **J. Radauš Ribarić**, Ćilim, Enciklope dija hrvatske umjetnosti 1, Zagreb 1995. str. 170 - 171
6. **J. Radauš Ribarić**, Likovni elementi vunelih pokrivača panonskog područja i antikni mozaik, Etnološka istraživanja 1, Zagreb 1981., str. 69-82.
7. **Isto**
8. **Đ. Petrović**, Likovne karakteristike narodnih tklačkih rukotvorina, u: "Čarolija niti - vještina narodnog tkanja u Jugoslaviji", Zagreb 1988., str.41 - 44.
9. **M. Gušić**, Tumač izložene građe, Zagreb 1955., str. 16-17., i **M. Bošković-Matić**, Likovno narodno stvaralaštvo Slavonije i Baranje, Rad XXIII Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Slavonski Brod 1976., str.1-4.
10. **J. Radauš Ribarić**, Likovni elementi vunelih pokrivača panonskog područja i antikni mozaik, etnološka istraživanja 1, Zagreb 1981., str. 69-82.
11. **J. Radauš Ribarić**, Zoomorfni i antropomorfni motivi na slavonskim otarcima, Rad XXIII Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Slavonski Brod 1976., str. 5-14.
12. **J. Radauš Ribarić**, Likovni elementi vunelih pokrivača panonskog područja

- i antikni mozaik, Etnološka istraživanja 1, Zagreb 1981., str. 69-82.
13. **T. Letinić-Ciglenečki**, Cerovac - selo u Zlatnoj dolini, Požega 1996., str. 197.
 14. **Z. Lechner**, Tekstilne rukotvorine, u: "Požega 1227-1977", Požega 1977. str. 301-308.
 15. **Isto**
 16. Naziv "krpanje" označuje sve vezičke tehnike izvedene rukom
 17. **T. Letinić-Ciglenečki**, Cerovac - selo u Zlatnoj dolini, Požega 1996. i **D. Matoković**, Terenska istraživanja 2005., rkp.
 18. **I. Čakalić**, Svatovski običaji u požeškom kraju, Doljanovci 1949., rkp 52, Gradski muzej u Požegi
 19. **Isto i B. Kaloper**, Svadbeni običaji u Velikoj, "Za dom spremni", 1942., str. 31-35.
 20. **T. Letinić-Ciglenečki**, Cerovac - selo u Zlatnoj dolini, Požega 1996.
 21. Motiv crkve na ulaganom ćilimu iz Doljanaca je rijedak primjer arhitektonskog motiva na tekstu. Primjerci takvog, arhitektonskog motiva nalaze se na *poculicama* - ženskim kamicama izvezenim vunom, na kojima je prikazan dvorac iz Trenkova (dvije poculice s prikazom dvorca posjeduje etnografska zbirka Gradskog muzeja Požega).
 22. **Z. Toldi**, Dvoje leglo troje osvanulo - magijski simboli plodnosti, sreće i zaštite od uroka, Slavonski Brod, 1999. i **I. Chevalier - A. Cheerbrant**, Rječnik simbola, Zagreb 1987.
 23. **Isto**
 24. **Isto**

KATALOG:

I ŠARENICE I ĆILIMI

1. ULAGANI ĆILIM, Trenkovo, GMP (Gradski muzej Požega)
2. KRPA NA ŠARENICA, Šeovci - Alilovci, GMP, sl. 2, 3
3. ULAGANA ŠARENICA, Stara Lipa - Alilovci, GMP
4. ULAGANA ŠARENICA, Stara Lipa - Alilovci, GMP
5. ULAGANI ĆILIM, Doljanci, GMP, sl. 4, 5, 11
6. ŠTIKANI ĆILIM, Emovci, GMP
7. ĆILIM tkan u uzorku četvorina sastavljenih od prutaka, Vetovo, GMP
8. ULAGANA ŠARENICA, Vetovo, obitelj Petrić, sl. 9

9. ULAGANI ĆILIM, Biškupci, Ana Lovrić, Marija Tomašević, sl. 1, 6
10. ULAGANI ĆILIM, Stražeman - Biškupci, Stjepan Medeš, sl. 10
11. KRPA NI ĆILIM, Stražeman - Biškupci, Stjepan Medeš, sl. 12
12. ĆILIM KRPA NI KRIŽAČKI, Stražeman - Biškupci, Stjepan Medeš
13. ULAGANI ĆILIM, Stražeman - Biškupci, Stjepan Medeš
14. ŠTIKANI ĆILIM, Potočani, Katica Škrabal, sl. 6

II POSTELJINA

1. TRI JASTUKA, Vetovo, Marija Petrić
2. JASTUČIĆ, Biškupci, Marija Tomašević
3. PONJAVA, Vetovo, Marija Petrić
4. PONJAVA, GMP
5. STROŽA, Pleternica, Branka Potnar

III NAMJEŠTAJ

1. ŠKRINJA, GMP
2. ORMAR STAKLENAC, Vetovo, obitelj Petrić
3. KREKET, Vetovo, obitelj Petrić
4. OGLEDALO, Vetovo, obitelj Petrić

IV SLIKE

1. Srce Isusovo, oleografija, kraj 19. st. GMP
2. Srce Marijino, oleografija, kraj 19. st. GMP

V FOTOGRAFIJE

1. Fotografije motiva sa šarenica-ćilima
2. Fotografije interijera i eksterijera

KAZIVAČI

Ana Lovrić, Biškupci
 Marija Tomašević, Biškupci
 Đurđica Medeš, Biškupci
 Stjepan Medeš, Biškupci
 Julia Perić, Biškupci
 Dragica Ilijašević, Biškupci (Ugarci)
 Marija Petrić, Vetovo (Lukač)

ZAHVALA

Suradnicima i posuditeljima eksponata za izložbu:

Mariji Jagečić, obitelji Medeš, Juli Perić, Mariji Tomašević i KUD-u "Šijaci" iz Biškupaca, Ivanki Mitrović iz Dervišage, Branki Potnar iz Pleternice, Katici Škrabal iz Potočana, obitelji Petrić iz Vetova i Požege, Transport "Mac" Požega

IMPRESUM

GRADSKI MUZEJ

MATICE HRVATSKE 1
34 000 POŽEGA
TEL/FAX: 034/272 -130
mail: gradski-muzej-pozega@po.t-com.hr

ZA IZDAVAČA

Maja Žebčević Matić, dipl. etn.

AUTORICA KATALOGA I POSTAVA IZLOŽBE

Dubravka Matoković, prof

LEKTOR

Branko Šimunović, prof

FOTOGRAFIJE I PRESNIMCI

Duško Mirković i Fototeka Gradskog muzeja

TEHNIČKA PRIPREMA IZLOŽBE

Vlatko Brozović i Verica Hodak

PRIPREMA KATALOGA

Aurea marketing

TISAK

AS MEDIA

NAKLADA

250 komada

VELIKO HVALA
GRADU POŽEGI

ZA PODRŠKU PRI REALIZACIJI I OVE IZLOŽBE

80 godina Gradskog muzeja - Požega